

BİLGİ YÖNETİMİ VE YÜKSEK ÖĞRENİM KURUMLARINDA KURUMSAL AÇIK ERİŞİM

KNOWLEDGE MANAGEMENT AND INSTITUTIONAL OPEN ACCESS IN HIGHER LEARNING INSTITUTIONS

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Odabaş

Atatürk Üniversitesi
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
odabashuseyin@atauni.edu.tr

ÖZET

Üniversiteler, bünyesinde üretilen her türlü bilgiyi en etkin şekilde kullanarak yeni ürün ve hizmetlerin doğmasına kaynaklık eden öncü kurumlardır. Bu bakımdan üniversiteler bilgi yönetiminin etkin olarak uygulandığı kurumlar olmalıdır. Açık erişim üretilen bilgilerin sınırsız şekilde paylaşılmasını esas alan bir yaklaşımdır. Açık erişimin yaşam bulması konusunda yararlanılan bilgi havuzu ise açık arşivlerdir. Açık arşivler bilgi yönetimi yaklaşımını daha etkin olarak uygulayabilmek için kullanılabilecek önemli araçlardan biridir. Bu nedenle açık arşivlerin, bilimsel bilgi üretiminin öncü kuruluşları olan üniversitelerde bilgi yönetimi uygulamalarının güçlenmesinde önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Çalışmada ilk olarak bilgi yönetimi yaklaşımı ve açık erişim girişimleri hakkında bilgiler verilmektedir. Daha sonra bilgi yönetimi yaklaşımı ve açık erişim girişiminin yüksek öğrenim sistemine sağlayacağı yararlar irdelenmektedir. Son olarak da Türkiye'de yüksek öğrenim kurumlarında oluşturulan açık arşivler hakkında bilgiler verilmekte ve bu doğrultuda öneriler ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bilgi Yönetimi, Bilgi Paylaşımı, Açık Erişim, Açık Arşiv, Yüksek Öğrenim

ABSTRACT

Universities are institutions that lead to emergence of new products and services by using all kinds of informations efficiently. Because of this situation, universities have to be places in which information management is applied in a proper way. Open access is a perspective which depends on unlimited sharing of produced information and in order to be realized, it requires a kind of information pool named as open archives. Open archives are accepted as one of the important tools which can be used to increase the quality of applying of

information management perspective. Because of this reason, open archives have great responsibility to reinforce the information management activities at universities accepted as leading institutions of information production. In this study, first, there is information about both information management and open Access activities. Then, advantages of both information management perspective and open access attempts to higher education are examined. Finally, open archives at Turkish universities are discussed and some propositions about this topic are made.

Keywords: Knowledge Management, Information Sharing, Open Access, Open Archive, Higher Learning

1. GİRİŞ

Yüksek öğrenim kurumları bir toplumda bilimsel bilginin üretildiği öncü kurumlardır. Yüksek öğretim kurumları aynı zamanda her alanda gelişime yön veren lider kuruluşlardır. Bilimsel bilgi, oldukça fazla emek ve bütçe harcanarak üretilen bir bilgi türüdür. Bu bakımdan bilimsel bilginin maliyeti çok yüksektir. Bilimsel bilginin en iyi biçimde yönetilmesi ve olabildiğince geniş kitlelerle paylaşılması ondan daha fazla verim elde edebilmek açısından önemlidir. Üniversitelerin sahibi olduğu bilgi kaynaklarını en iyi biçimde değerlendirmesi, yönetmesi ve paylaşma açması bir çağdaşlık ve gelişmişlik göstergesidir. Diğer bir deyişle bilgi yönetimi ve açık erişim uygulamaları bir üniversitenin modern yüzünü yansıtan bir aynadır.

2. BİLGİ YÖNETİMİ

Bilgi yönetimi, bireylerin ya da kurumların sahibi olduğu her türlü bilgi kaynağına yeni anlamlar ilave ederek ve bunları yeniden yorumlayarak bilgi

üretmesi, çoğaltması, kullanması, çevresi ile paylaşması ve düzenli bir biçimde muhafaza etmesi evrelerinden oluşan bütünsel bir çerçevedir. Bilgi yönetimi, hem bireysel hem de kurumsal özellikler sergiler. Bu yönüyle bakıldığında bilgi yönetimi, bireylerin kişisel becerilerini geliştirmede ya da örgütlerin kurumsal iş süreçlerini düzenlemede ve daha verimli kılmada yararlanılabileceği bir disiplindir.

Bilgi yönetimi, bireysel ve kurumsal bilgi kaynaklarını etkili bir biçimde örgütleyen, bu kaynakları en üst düzeyde örgüte katan ve örgütün amaçlarına ulaşması için her türlü bilgi kaynağını örgütle bütünleştiren bir disiplindir [1] [2]. Bilgi yönetimi, bireysel ve kurumsal düzeyde sahip olunan her türlü bilgi kaynağını ortaya çıkarma ve paylaşma temeline dayanan yaklaşımdır. Tanımda da yer aldığı gibi bilgi yönetiminin temel kaynağı veri, enformasyon ve bilgi (knowledge)'dir. Diğer bir ifade ile bilgi yönetimi, en küçük bilgi kaynağı bağlamında veriden, eğitim, birikim ve deneyim gerektiren uzmanlık bilgisine kadar yalnızca bireylerin zihinlerinde bulunan ya da bilinçli veya bilinçsiz olarak başkalarının kullanımına sunulmayan örtük bilgiden, kayıtlı, erişilebilir ve paylaşılabilen açık bilgiye kadar her türlü bilgiyi kapsayan bir disiplindir [3] [4]. Bu nedenle bilgi yönetiminin özelliklerini ve amaçlarını daha iyi ifade edebilmek için **veri, enformasyon ve bilgi** olguları ile bilginin de üstünde değerlendirilen üst bilgi veya yetenek kavramlarının özellikleri üzerinde durmak gerekir [5].

Bilgi kaynağı içerisindeki en küçük yapı taşı olan veri, anlamlı bir bütünün içerisinde kendisi gibi diğer verilerle beraber tutulduğu zaman belli bir değere sahip olur. Söz konusu bütünün içinden çıkarılarak ölçülmeye ya da anlamlandırılmaya çalışılan veri, değerini yitirir ve bir anlam ifade etmez. Veriler, enformasyona dönüştürülmek için bir araya getirilir. Kullanılan sistemlere ve/veya verilen hizmetin amacına göre veriler, belli zaman aralıkları içerisinde raporlaştırılarak enformasyona dönüştürülür. Bu açıdan veriyi, enformasyonun işlenmemiş yapı taşı olarak ifade etmek mümkündür. Türü ve sağlama amacına göre veriler farklı şekillerde değerlendirilir. Ögüt [6] veriyi, bilgi işleme sürecinin temel hammaddesi olarak çeşitli sembol, harf, rakam ve işaretlerle temsil edilen, işlenmemiş gerçekler ya da izlenimler şeklinde tanımlamaktadır. Verinin enformasyona dönüşümü değer ekleme yoluyla yapılır [7]. Örneğin toplanan bazı verilerin enformasyona dönüştürülmesinde, kategorilere ayırma yöntemi kullanılmakta, bazılarında ise özet çıkarma yönteminden yararlanılmaktadır. Benzer şekilde hata ayıklama ve yanlış verileri ayırma da verinin

enformasyona dönüştürülmesinde yararlanılan diğer yöntemlerden bazılarıdır.

Enformasyon, verilerin çeşitli istatistik teknikleri ile sınıflandırıldıktan sonra ham kaynaklara dönüştürülmüş şeklidir. Örneğin veriler, kategorilere ayrılarak, özetleri çıkartılarak ya da raporları oluşturularak enformasyona dönüştürülür. Verilerin enformasyona dönüştürülmesi sürecinde herhangi bir entelektüel çaba yoktur. Bu nedenle enformasyonu, veri ve bilgi (knowledge) arasında düzenli ve amaçlı gruplar içerisinde yer alan ve bilgi üretimi için gereksinim duyulan ham kaynaklar olarak tanımlamak mümkündür. Enformasyon, basılı veya elektronik veritabanlarında depolanan ya da internet yoluyla erişime ve kullanıma açık anlamlı ve iletilen veri topluluğuna denir [8]. Bu konuda yapılan çeşitli tanımlardan yola çıkarak enformasyonun, verilerin belli kategoriler ya da tablolara göre anlamlı gruplara çevrilmiş şekli olduğu söylenebilir.

Bilgi (knowledge), enformasyon birikiminden alınan kaynaklarla kişisel bilgi birikimi ve deneyimden meydana gelen, enformasyondan daha özel, uzmanlık gerektiren ve yorumlanmış enformasyondur. Ögüt'e göre [9] bilgi, belli bir konuya ilişkin olgu ve kuralların ortaya çıkarılması ya da özel bir amaca yönelik enformasyonun çeşitli analizleme ve gruplandırma işleminden geçirilmesi yöntemi ile elde edilir. Dolayısıyla bilgi (knowledge), yorumlanarak elde edilen ve kullanıma hazır hale getirilen yapılandırılmış enformasyon olarak tanımlanabilir. Aktan ve Vural [10] bilgiyi, veri ve enformasyon gibi daha ham olanlarla anlayış-fikir-bilgelik gibi daha karmaşık ve işlenmiş bilgi türleri arasında yer alan yorumlanmış bilgi türü olarak tanımlamaktadırlar.

Çapar [11] ise bu tanımlardan yola çıkarak bilgi hakkında şu genellemelerde bulunulabilir:

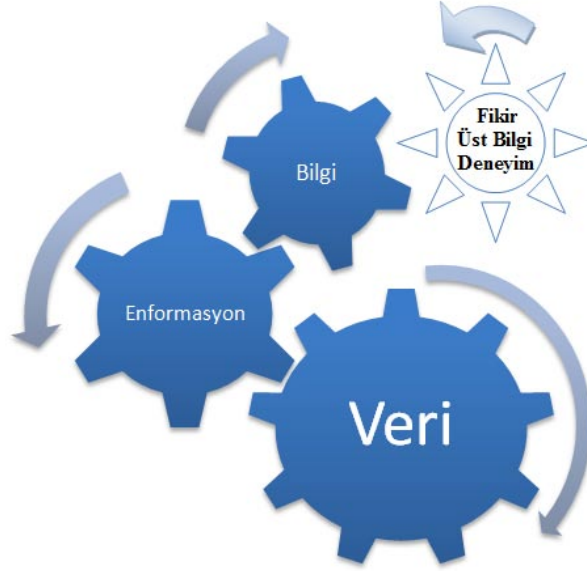
1. Bilginin temelini veri ve enformasyon oluşturur.
2. Bilgi, enformasyonun rasyonel bir biçimde akıl süzgecinden geçmesi, yorumlanması ve kullanımı ile ortaya çıkar.

Bilgi, karar verme, planlama, karşılaştırma, değerlendirme, analiz etme, tahmin yapma ve tanı koyma gibi yaşamın her alanına dayanak oluşturacak eylemlerin ve uygulamaların temelini teşkil eder.

Ayrıca bilgi ile arasında belirgin bir ayrım yapılamasa da bu alanda ortaya konan literatürde bilginin daha üstünde gösterilen çeşitli türlerin yer aldığı görülmektedir. Bunlar, genellikle yetenek,

bilgelik, fikir, üst bilgi veya uzmanlık gibi kavramlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Bilgiyi sosyal olaylarda, karar ve eylemler için uygulanmaya hazır değer yüklü enformasyon olarak tanımlayan Aktan ve Vural [12], veriden üst bilgiye doğru dört basamak halinde şekillendirdikleri bilgi piramidinin en üst kısmını sosyal olaylarda doğru veya yanlış olanı ayırt

etmeye yarayan 'deneyim'in oluşturduğunu belirtmektedirler. Bu konuda aynı kişiler, sosyal olayları anlama, kavrama ve akıl yürütme aşamalarında isabetli karar alınmasını, bilginin sistematik bir biçimde işlenmesi, gözlem ve deneyimlerle yeniden şekillendirilmesi ile doğru orantılı bulmaktadırlar (Şekil 1).

Şekil 1: Kurumsal bilgi kaynakları ve bilgi yönetimi döngüsü

Bilgi, sahibi olduğu kuruma sürdürülebilir bir avantaj sağlar. **Kullanıldıkça azalan maddi varlıkların tersine bilgi kullanıldıkça artar ve mevcut düşünceler yeni düşünceler doğurur.** Genel olarak bilgi paylaşımında bulunan herhangi bir kayıp yaşamazken; bilgi sağlayan, büyük avantajlar elde eder. Eğer herhangi bir kurumda, çalışanlara düşünme, öğrenme ve birbirleriyle sürekli iletişim kurma olanağı tanınıyorsa, kaynağı bilgi stoklarına dayanan yeni bilgi ve düşünce üretim potansiyelinin sonu yoktur [13]. Ancak yeni bilgi ve düşünce üretimi potansiyelinden sürdürülebilir bir biçimde yararlanabilmek için, öncelikle bilgi yönetimi anlayışını işlevsel bir biçimde uygulamaya konmasıyla ortaya çıkacak yararlılıkların farkında olunması gerekir. Aynı zamanda yeni bilgi üretiminde sürdürülebilir olması, bilgi yönetimi sistemi içinde yer alan bütün unsurların aktif olarak işletilmesini ve çalışanların tümünün kurumsal öğrenme sistemi içinde tutulmasını da gerektirir.

Bilgi yönetimi sistemi, bilgisayar ve iletişim, işletme, insan kaynakları gibi çok sayıda farklı disiplini kapsayan yönetim biliminin önemli bir dalıdır. Bu nedenle bilgi yönetiminin işletimi disiplinler arası bir yaklaşımla sürdürülmelidir [14]. Bilgi yönetimi sistemi:

- Potansiyel bilgi kaynaklarının en üst düzeyde kullanılabilmesi için her türlü veri, enformasyon ve bilginin toplanması, muhafaza edilmesi, belli bir düzen içerisinde paylaşılması ve organize edilmesi süreci,
- Söz konusu süreç içerisinde yer alan personel, teknoloji, yasal düzenlemeler, bütçe gibi temel işletme unsurları,
- Bilgi paylaşımı ve erişimi kültürü ve eğitimi gibi konuları kapsayan geniş bir yapıdır.

Söz konusu sistemin tasarlanmasına, uygulanmasına ve güncellenmesine yönelik çalışmalar içinde pek çok disiplini ilgilendiren konular yer almaktadır. En başta her türlü bilginin açığa çıkarılması, paylaşılabilir yapılması ve belli bir sistem içinde kullanılabilirliğinin artırılması bağlamında bilgi yönetimi sistemi içinde en önemli rol bilgi yöneticilerine düşmektedir. Bilgi yöneticisi, kurumlarda bilgi yönetimi yaklaşımını oluşturan ve sürdürülebilir bir biçimde işleten kişidir. Bu tanım içinde bilgi yöneticisi, yürütülen faaliyetlerin daha nitelikli olmasını sağlama amacıyla kurumun sahip olduğu açık ve örtük her türlü bilgi kaynağını ortak bir bilgi havuzunda toplama, düzenleme ve paylaşımına sunma sorumluluğunu yerine getirir.

Örtük, ulaşılamayan ya da hiç sahip olunmayan bilgi kaynaklarına erişme, derleme, kullanıma sunma ve muhafaza etme işlevlerinde teknolojinin rolü göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Bu nedenle bilgi yönetimi sisteminde bilişim uygulamaları önemli bir faaliyet alanını oluşturur. Aynı zamanda kurumsal kararlar ve normların sisteme uyarlanması bağlamında bilgi yönetimi sistemi içinde hukuk ve işletme disiplinlerinin de yeri vardır. Bilgi paylaşımı eğilimini artırma, kurumsal kültür bilincini yükseltme ve bu konularda değerlendirme ve uygulama faaliyetlerinde bulunma bağlamında ise sosyoloji ve psikoloji disiplinleri söz konusu sistemin diğer elemanlarıdır. Bu bakımdan genel olarak bilgi yönetimi sistemi, işletme disiplini ile birlikte yukarıda anılan disiplinlerin doğrudan katkısına ve aynı zamanda pek çok disiplinin danışmanlık ve teknik desteğine gereksinim duyar.

Bilgi yönetimi yaklaşımının en önemli özelliğinden biri de bilgiyi türlerine göre sınıflara ayırmasıdır. Genel olarak bilgi, açık ve örtük olmak üzere iki grup altında değerlendirilmektedir. Açık bilgi, yeni bilgiler üretmek ve yapılan faaliyetlere yeni değerler ilave etmek için kolaylıkla erişilebilen, gizli, yasaklı veya sınırlı olmayan bilgilerdir. Örtük bilgi ise hem kayıtlı hem de kayıtsız olmak üzere iki tür içinde bulunabilir. Kayıtlı örtük bilgiler, bilgi kayıt gereçlerinden herhangi biri üzerinde kayıtlı; ancak gizli, yasaklı veya sınırlı kullanıma sahip olmaları nedeniyle erişim ve yararlanmaya kapalı bilgilerdir. Kayıtsız örtük bilgiler ise, daha çok bireylerin zihinlerinde bulunup başkalarının yararlanması olasılığı zayıf olan bilgilerdir. Bu tür bilgiler tesadüfler sonucunda açığa çıkabileceği gibi belli bir sistem aracılığı ile bilinçli olarak da ortaya çıkabilmektedir.

Bilgi yönetimi ile asıl ulaşılmak istenen amaç, örtük bilgilerin açık bilgilere dönüştürülmesidir. Bilgi yönetiminin en önemli hedefi, türüne, kayıtlı bulunduğu ortama ve hangi amaçla üretildiğine bakılmaksızın kurum içerisinde bulunan her türlü bilgi kaynağının bilgi yönetimi süzgecinden geçmesini sağlamaktır. Söz konusu süzgeç, değerli bilgileri değersizlerden ayırma, kişisel portföylere göre bilgi dağıtımını sağlama ve bilgi havuzuna girmeden önce her türlü bilginin değerlendirilmesine olanak sağlama işlevini yürütmektedir. Bilgi yönetiminin diğer bir amacı ise, kurumun elinde olması gereken uygun bilgilerin dışarıdan temin edilmesine olanak sağlamaktır. Ancak bilgi yönetiminin en önemli amacı ise, kurum içinde bulunan potansiyel her türlü bilgi kaynağının ortaya çıkarılması, kullanım ve erişim kolaylığının sağlanması ve dışarıdan

alınanlarla desteklenerek söz konusu bilgilerden yeni bilgilerin üretilmesine olanak tanınmasıdır. Bu doğrultuda bilgi yönetimi yaklaşımının öncelikle bir kurumda başarılı sonuçlar vermesinde en önemli etken, yöneticilerin desteği ve çalışanların özverisidir. Öncelikle hangi bilgiye gereksinim duyulduğu, hangisine sahip olunmadığı ve kurumsal bilgi potansiyelinin ne kadar olduğunu belirlemek için bir bilgi envanter çalışmasının yapılması gerekmektedir. Daha sonra bilgi yönetimi sistemi içinde yer alan bütün unsurların uyumlu olarak işletildiği bir sistem tasarımı gidilmelidir. Söz konusu sistemin tasarlanması ve uygulanması bilgi yönetimi sürecinde yer alan adımların doğru ve planlı bir biçimde yürütülmesi ile sağlanabilir. Aynı zamanda başarı elde etmek için bu sürecin sürekliliği de önemlidir.

3. AÇIK ERİŞİM VE AÇIK ARŞİVLER

Açık erişim, bilgi kaynaklarının gereksinim duyan bireylere telif hakkı koşulu olmaksızın ulaştırılmasını ilke edinen bir düşünce birliği ve/veya girişimdir. Bu düşünce birliği ve girişimin doğmasına neden olan en önemli etken kamu kaynakları ile üretilen bilimsel yayınların ticari kuruluşlar tarafından yüksek bedellerle yine kamuya satılmasıdır. Özellikle geride bıraktığımız yüzyılın sonlarına doğru bu duruma tepki olarak doğmuş ve bilimsel iletişime sağladığı katkı nedeniyle yoğun bir ilgi görmüştür [15]. Açık erişime gösterilen ilgi daha çok yüksek öğrenim kurumlarında yaşanmıştır.

Açık erişimin yaygın tanımlarından ilki '2001 Budapeşte Açık Erişim Girişimi' tarafından 'bilimsel kaynakların parasal, yasal ve teknik kısıtlamalar dışında tutularak, erişilebilir, kaydedilebilir, çoğaltılabilir, taranabilir, ilişkilendirilebilir, veri dosyası olarak çeşitli yazılımlara yüklenebilir ve her türlü yasal amaç için kullanılabilir olması' olarak ifade edilmektedir.

Açık erişim girişimlerinin bireysel girişimlerin ötesine taşınması ise ilk kez 2002'de *Budapeşte Açık Arşiv Girişimi* (Budapest Open Access Initiative)'nin oluşturulması ile gündeme gelmiştir [16]. Bu girişimin çalışmaları 2003'te *Açık Erişim Yayıncılığı Üzerine Bethesda Bildirimi* (Bethesda Statement on Open Access Publishing)'nin yayınlanmasına neden olmuştur. Bildiride açık erişimin tanımı yapılmış ve ilkeleri ortaya konmuştur [17].

Açık erişim girişimi konusunda önemli dönüm noktalarından biri de 2003 yılında imzalanan 'Berlin Bildirisi'dir. Berlin Bildirisi, bilimsel bilginin bilim çevrelerine bir takım sınırların ortadan kaldırılarak sunulmasını deklare ederek açık erişim konusunda güç birliği yapılmasının yolunu açmıştır. Berlin Bildirisi'nde yapılan tanımına göre açık erişimin üç temel özelliği şunlardır:

- Yayınla engelsiz erişim ve kullanım izni,
- Yayının uygun standartlara sahip en az bir arşivde depolanması ve
- Yayına uzun vadeli erişim ve koruma garantisinin verilmesidir [18].

Üretilen bilgilerin açık erişim girişimleri çerçevesince kullanıma sunulduğu sistemler genel olarak açık arşivler olarak bilinmektedir ve açık arşiv girişimlerinin önemli bir kolunu kurumsal arşivler oluşturmaktadır.

Kurumsal arşiv, bağlı oldukları kurumun entelektüel birikimini dijital ortamda bir arada toplayan, saklayan, koruyan ve dağıtımını sağlayan bir hizmetler bütünüdür. Kurumsal arşiv yalnızca belli bir kurumda üretilen bilgi kaynaklarının derlendiği, erişime ve paylaşıma açıldığı arşivdir. Kurumsal arşiv oluşturma'nın temel amacı her ne kadar bilimsel bilgilerin paylaşımını sağlamak olsa da aynı zamanda kurumun ve araştırmacıların daha iyi tanıtılmasını sağlamak ve dolayısıyla saygınlıklarını arttırmak gibi ikincil önemli amaçlara da sahiptir [19].

Kurumsal arşivlerde kurumsal nitelikli her türlü bilgi kaynağı arşivlenebilmektedir. Kurum çalışanları tarafından üretilen orijinal araştırmalar ve diğer entelektüel ürünler bunlar arasındadır. Bu bakımdan kurumsal arşivler genelde iki amaca hizmet ederler:

- Yasal gereklilik açısından idari belgelerin kontrol altına alınması,
- Kurum çalışanlarının ürettiklerini koruyup geleceğe taşıyarak, bir anlamda kurumun tarihçesini ortaya koyma [20].

Yüksek öğretim kurumlarında sınırlama olmaksızın bütün paydaşların katılımı ile oluşturulan arşivler de birer kurumsal arşiv niteliğindedir. Gerek entelektüel gelişimin ve gerekse bilim ve teknolojinin kalbi olan üniversiteler, tüm dünyada bünyesindeki araştırmacıların ürettikleri bilgi kaynaklarını evrensel ölçüde paylaşıma açarak bu hareketi destekleyen girişimlere öncülük etmektedirler. Böylelikle son yıllarda bu yeni oluşumda lokomotif rolü üstlenen kurumların başında üniversiteler yer almıştır [21]. Üniversitelerde

oluşturulan arşivler daha çok akademik ortamlarda üretilen bilimsel yayınların arşivlenmesine hizmet etmektedirler.

4. TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTELERDE AÇIK ARŞİV SİSTEMLERİ

Türkiye'de açık erişim ve açık erişim girişimleri konusunda yaşanan gelişmelerin duyurulduğu ilk toplantı 2003 yılında Ankara Üniversitesi'nde yapılmıştır. Bu toplantıda kavramsal olarak açık erişim ve dünyada açık erişim uygulamaları konusu sunulan bir bildiri ile ilk kez işlenmiştir [22]. Bu yıldan sonra ise üniversitelerde açık erişim uygulamaları somut projeler şeklinde hayat bulmaya başlar. Örneğin Mayıs 2003'te Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kütüphanesinde oluşturulan Elektronik Tez Arşivi bu alanda atılan ilk adımlardan biridir. Ancak oluşturulan arşiv sadece tezleri içermesi bakımından genel nitelikli bir arşiv değildir [23].

Türkiye'de açık arşiv oluşturma konusunda ikinci girişim Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nde 2004/2005 bahar döneminde açılan bir doktora dersi kapsamında yaşama geçirilmiştir. Söz konusu arşiv, Türkiye'de oluşturulan ilk deneysel ve genel açık erişim arşivi olma özelliğine sahiptir. Sistem, Açık Arşivler Girişimi Kütüğüne (OAI Registry) kaydedirilmiştir. Aynı zamanda Açık Arşivler Girişimi Üst Veri Harmanlama Protokolüne (OAI Protocol for Metadata Harvesting) ve OpenURL standardına göre geliştirilen ilk açık erişim arşividir [24]. Ancak daha sonra yaşanan kurumsal sorunlar nedeniyle sistem işletilememiştir ve sisteme uzun bir süredir erişilememektedir.

Ankara Üniversitesi tarafından 2005 yılında çalışmalarına başlanan ve aynı yıl hizmete giren açık arşiv ise Türkiye'de yüksek öğrenim düzeyinde oluşturulan genel nitelikli ikinci kurumsal arşivdir. Halen 3760 civarında yayınla hizmet vermektedir. Bu sistemin önemli özelliği ise Açık Arşivler Girişimi Kütüğü'ne kayıtlı olması ve Metadata Harmanlama Protokolüne uyumlu olmasının yanı sıra OpenDOAR açık arşiv arama motoruna kayıtlı olmasıdır [25].

Açık erişim arşivi oluşturan bir başka üniversite ise Atatürk Üniversitesi'dir. Altyapı hazırlıklarına 2007 yılında başlanan açık arşiv projesi, 2008 yılında Atatürk Üniversitesi Açık Arşiv Sistemi adıyla yayın hayatına başlamıştır. Sistemin amacı kitap, makale, tez, bildiri, rapor, ders notları gibi bilimsel yayın özelliği taşıyan her türlü materyali

bilim dünyasının hizmetine sunmaktır ve bu özelliği nedeniyle genel nitelikli bir açık arşivdir. Dublin Core metadata standartlarını ve Açık Arşivler Girişimi Üst Veri Harmanlama Protokolünü desteklemektedir. OpenURL standardıyla da uyumlu olan sistemde halen önemli bir bölümü tezlerden oluşan 500'e yakın yayın bulunmaktadır.

Bu örneklerin dışında Gazi, Sabancı ve Atılım üniversiteleri de OAI-PMH standartlarına uyumlu kurumsal arşivlerini oluşturmuşlardır ve bu arşivler OpenDOAR, OAIster ve ROAR gibi açık arşiv arama motorlarınca da taranmaktadır. Anadolu, Bilkent, Boğaziçi, Çukurova, Dokuz Eylül ve Süleyman Demirel üniversiteleri ise zaman zaman sistemlerinde erişim sorunları yaşanan açık tez arşivlerine sahiptirler [26].

Bunların dışında aynı zamanda açık arşiv girişimi çerçevesince tespit edilen standartlara uyumlu olmasa da bazı üniversitelerde tam metin erişimli elektronik dergiler oluşturulmuştur. Kurum dışından da yayın kabulü gerçekleştirildiği için bu dergilerin bütünüyle kurumsal bir özelliğe sahip olduğu söylenemez. Aynı zamanda bu dergilerin önemli bir kısmı ULAKBİM tarafından oluşturulan süreli yayın veritabanı tarafından dizinlenmektedir.

5. SONUÇ

Bilimsel bilgi üretiminin yapıldığı öncü kuruluşlar üniversitelerdir. Üniversiteler üretilen bilginin olabildiğince güncel şekilde, geniş alanlara ve sınırsız biçimde yayılması için de çözüm üreten kurumlar olmalıdır. Diğer bir ifade ile üniversiteler bilgi yönetimi yaklaşımının benimsenmesi ve bu konuda çeşitli çözümler geliştirilmesi konusunda liderlik görevi üstlenmelidirler. Bilgi yönetimi yaklaşımı ile birlikte üniversiteler sahip oldukları bilimsel bilgi birikimlerini hem kendi bünyesiyle hem de diğer üniversitelerle daha paylaşıma dayalı bir anlayış içinde kullanıma açabileceklerdir. Böylelikle araştırma konuları üzerinde belli alanlarda yoğunlaşmanın önüne geçilebilecek, üretilen her yeni bilginin kısa sürede geribildirimlerine ulaşılabilir ve bilim dünyasında daha etkin bir sinerji ortamı yaratılabilecektir [27]. Bu bakımdan bilgi yönetimi uygulamaları aynı zamanda üniversitelerin bilimsel üretkenliğe destek sağlama konusunda takındığı tavrı ortaya koyan bir gelişmişlik göstergesidir.

Bilgi yönetimi mevcut her türlü bilgi kaynağının en üst düzeyde erişilebilir ve paylaşılabılır olmasını sağlayan bir uygulamadır. Açık erişim ise üretilen bilgi kaynaklarının coğrafik, maddi ve

yasal kısıtlamalardan arındırılarak kullanıma açılmasını ilke edinen yaklaşımdır. Bu bakımdan bilgi yönetimi ve açık erişim yaklaşımlarının her ikisi de oldukça benzer amaçlara sahiptirler. Üniversitelerde üretilen bilimsel bilgilerin paylaşılabılır olması, bilgi yönetimi yaklaşımının prensip olarak benimsenmesine bağlı olduğu kadar, açık erişimin kaçınılmaz bir zorunluluk olduğunun kabullenilmesine de bağlıdır. O halde üniversitelerde bilgiyi yönetebilmenin ya da bilimsel bilgi kaynaklarını paylaşabilmenin araçlarından biri de açık arşivlerdir. Bu bakımdan üniversiteler üretilen her türlü bilimsel bilgi kaynağını açık arşivler yoluyla bilim dünyasının hizmetine sunmalıdır. Bu, üniversitelerin hem kendi kurumsal vizyonunu daha üst düzeylere çıkarmak için hem de bünyesinde çalışan öğretim elemanlarının yayınlarını duyurabilmelerini sağlamak için gereklidir. Açık arşivler, hangi konularda ne oranda bilgi kaynağının üretildiğini ortaya koyan araçlardır. Üniversitelerde açık arşivler üniversitede üretilen bütün yayınların envanterini gösteren bir bilgi havuzudur. Bu bakımdan açık arşivlerle birlikte araştırmacıların birbirlerinin çalışmalarından haberdar olmaları sağlanabilecek ve dolayısıyla mükerrer çalışmaların önüne geçilerek ulusal boyutta zaman ve kaynak israfı da önlenilebilecektir.

Açık arşivlerde idari düzenlemeler, mevzuat ve raporlar gibi birincil bilimsel kaynaklar dışında yayınlar da arşivlenebilmektedir. Dolayısıyla açık arşivler aynı zamanda üniversitelerin idari arşiv hizmetlerine destek sağlayan bir araç özelliğine de sahiptir.

Sonuç olarak üniversitelerde bilimsel bilgi kaynaklarının etkin olarak yönetilebilmesinde bilgi yönetimi yaklaşımına, bilgi yönetimi yaklaşımının somut olarak uygulanabilmesi için de açık erişim gereksinim vardır. Açık arşivlerin, açık erişim mantığına ve bu konuda geliştirilen standartlara uyumlu olması gerekmektedir. Aynı zamanda bunlar yüksek öğretim kurumlarında üretilen her türlü bilgi kaynağını arşivleyecek şekilde genel nitelikli olmalıdır. Ayrıca açık arşivler öğrenciler tarafından üretilen kaynakları da içerecek şekilde hazırlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- [1] Celep, C., Çetin, B. (2003). Bilgi yönetimi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- [2] Fedor, D.B, Ghosh, S., Caldwell, S.D., Maurer, T.J., Singhal, V.R. (2003). The effects of knowledge management on team members' ratings

- of project success and impact. *Decision Science*, 34 (3), 513-539.
- [3] Geyik, M., Barca, M. (2004). Etkin bilgi üretimi için örgütler nasıl tasarlanmalıdır?. 9 Ocak 2005 tarihinde <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/program.htm> adresinden erişildi.
- [4] Özer, G., Yücel, R., Seyrek, İ.H. (2003). Yeni ekonomide bilgi dönüşümleri ve bilgi şirketlerinin artan önemi. *Active*, Ocak-Şubat 2003, 1-8.
- [5] Spiegler, I. (2002). Technology and knowledge: Bridging a “generating” gap. *Information & Management*, 2013 1-7.
- [6] Ögüt, A. (2001). Bilgi çağında yönetim. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- [7] Akdeniz, T. (2002). Bilgi yönetimi nedir? 9 Ocak 2005 tarihinde <http://www.mis.boun.edu.tr/badur/IBS%202005/Bilgi%20Yonetimi.pdf> adresinden erişildi.
- [8] Prytherch, R.J. (2000). *Harrod's librarians glasory and reference book*. 9th ed. Hants: Gower.
- [9] Ögüt, A. (2001). Bilgi çağında yönetim. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- [10] Aktan, C.C., Vural, İ.Y. (2005). Bilgi çağında bilginin yönetimi. Bilgi çağı bilgi yönetimi ve bilgi sistemleri içinde (1-30). Yay.haz.: C.C. Aktan, İ.Y. Vural. Konya: Çizgi Kitabevi.
- [11] Çapar, B. (2005). Bilgi yönetimi. Bilgi çağı bilgi yönetimi ve bilgi sistemleri içinde (175-195). Yay.haz.: C.C. Aktan, İ.Y. Vural. Konya: Çizgi Kitabevi.
- [12] Aktan, C.C., Vural, İ.Y. (2005). Bilgi çağında bilginin yönetimi. Bilgi çağı bilgi yönetimi ve bilgi sistemleri içinde (1-30). Yay.haz.: C.C. Aktan, İ.Y. Vural. Konya: Çizgi Kitabevi.
- [13] Davenport, T.H., Prusak, L. (2001). İş dünyasında bilgi yönetimi: Kuruluşlar ellerindeki bilgiyi nasıl yönetirler. Çev.: G. Günay. Ankara: Rota yayınları.
- [14] Çapar, B. (2005). Bilgi yönetimi. Bilgi çağı bilgi yönetimi ve bilgi sistemleri içinde (175-195). Yay.haz.: C.C. Aktan, İ.Y. Vural. Konya: Çizgi Kitabevi.
- [15] Karasözen, B., Holt, İ., Coşkun, C., Bayram Ö. (2006). Kurumsal arşiv yaratma. ANKOS 6. Yıllık Toplantısı. 12 Temmuz 2008 tarihinde http://eprints.rclis.org/archive/00006863/02/AEK_A_Haz06.pdf sitesinden erişildi.
- [16] Budapest Open Access Initiative. (2008). 12 Temmuz 2008 tarihinde <http://www.soros.org/openaccess> adresinden erişildi.
- [17] Bethesda Statement on Open Access Publishing. (2003). Peter Suber (Ed.). Richmond, Ind.: Earlham College. Available online: <http://www.earlham.edu/~peters/fos/bethesda.htm> adresinden erişildi.
- [18] Polat, C., Odabaş, H., Odabaş, Z.Y. (2008). Open access activities in Turkey and the Atatürk University Open Archive System. Sofia 2008: Globalization and the Management of Information Resources (international biennial conference series), November 12-14, 2008, Sofia. 12 Kasım 2008 tarihinde
- <http://acikarsiv.atauni.edu.tr/fulltext/445.pdf> adresinden erişildi.
- [19] Coşkun, C., Bayram, Ö., Holt, İ., Karasözen, B. (2007). Kurumsal arşiv oluşturma rehberi. 2 Aralık 2008 tarihinde <http://www.ankos.gen.tr/acikerisim> adresinden erişildi.
- [20] Polat, C. (2006). Bilimsel Bilgiye Acık Erişim ve Kurumsal Acık Erişim Arşivleri. *Sosyal Bilimler Dergisi* 6(37), 53-80.
- [21] Coşkun, C., Bayram, Ö., Holt, İ., Karasözen, B. (2007). Kurumsal arşiv oluşturma rehberi. 2 Aralık 2008 tarihinde <http://www.ankos.gen.tr/acikerisim> adresinden erişildi.
- [22] Karasözen, B. (2003). Kurumsal arşivler. *Elektronik Gelişmeler Işığında Araştırma Kütüphaneleri Sempozyumu Bildirileri içinde* (ss. 10-16). Ankara: Ankara Üniversitesi.
- [23] Polat, C., Odabaş, H., Odabaş, Z.Y. (2008). Open access activities in Turkey and the Atatürk University Open Archive System. Sofia 2008: Globalization and the Management of Information Resources (international biennial conference series), November 12-14, 2008, Sofia. 12 Kasım 2008 tarihinde <http://acikarsiv.atauni.edu.tr/fulltext/445.pdf> adresinden erişildi.
- [24] Tonta, Y., Küçük, M.E., Al, U., Alır, G., Ertürk, K.L., Olcay, N.E., Soydal, İ., Ünal, Y. (2006). Hacettepe Üniversitesi elektronik tez projesi: Yüksek lisans, doktora ve sanatta yeterlik tezlerinin dijitalleştirilmesi ve tam metinlerinin İnternet aracılığıyla erişime açılması (Proje raporu, (Hacettepe Üniversitesi Bilimsel araştırmalar Birimi Proje No. 02-G-064). 10 Aralık 2006 tarihinde <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/02-G-064-elektronik-tez-projesi-sonuc-raporu.pdf> adresinden erişildi.
- [25] Bayram, Ö., Atılgan, D. ve Arslantekin, S. (2006). An Institutional repository initiative and issues concerning metadata. *Current Research in Information Sciences and Technologies. Multidisciplinary Approaches to Global Information Systems InSCIT 2006 . Vol I., 328 – 332, Merida's Conference Hall, Spain, 2006.*
- [26] Polat, C., Odabaş, H., Odabaş, Z.Y. (2008). Open access activities in Turkey and the Atatürk University Open Archive System. Sofia 2008: Globalization and the Management of Information Resources (international biennial conference series), November 12-14, 2008, Sofia. 12 Kasım 2008 tarihinde <http://acikarsiv.atauni.edu.tr/fulltext/445.pdf> adresinden erişildi.
- [27] Kalkan, V.D. (2007). Türk üniversitelerinde bilgi yönetimi süreçlerinin geliştirilmesi: Öncelikler ve öneriler. 3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, 25-26 Kasım 2004, Eskişehir. 20 Kasım 2008 tarihinde <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/program.htm> adresinden erişildi.